

SERGIUSZ STERNA-WACHOWIAK
Az 1956-os magyar felkelés
– Shakespeare-re várva

A Bari konföderáció Oroszországgal vívott négyéves háborújának kezdetétől, azaz 1768-tól, Lengyelország orosz, porosz és osztrák megszállásának időszakán keresztül egészen az 1918-ban visszanyert függetlenség küszöbéig írónk, kiváltképpen legnagyobb költőink, irodalmi műveik révén küldetést teljesítettek a nemzeti szellem és az anyanyelv megőrzéséért, a történelmi igazság és a függetlenség eszméjének éltetéséért. Sokan közülük részt vettek lázadásokban, szervezkedésekben, felkelésekben és háborúkban, vagy pedig, mint például a romantikus költőóriás Adam Mickiewicz, igyekeztek bekerülni a szabadságért, a függetlenségért és a demokráciáért vívott igazságos harc tüzebe. A napóleoni háborúk, a novemberi és a januári felkelés, a Népek Tavasza, az 1848-as nagylengyelországi felkelés, végül a második világháború – mindezeknek megvan a saját autentikus képük, hiteles megfogalmazásuk és igazságos megítélésük, köszönhetően a szabad, független, gyakran gyötrő nyomozásokkal zaklatott, mi több, bebörtönzött, megkínzott és meggyilkolt szerzőknek. Verseik, dalaik, riadók, kiáltványaik, jelentéseik és feljegyzéseik titkos körökben keringtek, bekerültek a papok szentbeszédeibe és a tanárok iskolai előadásaiba, márpedig a huszadik században a két világháború közötti nevelés a történelemoktatásra és a lengyel nyelv művelésére épült, a nemzeti irodalom tanítását hazafiassággal, romantikus eszményekkel és a hagyomány kultuszával gazdagítva.

Így volt ez 1956. június 28-án is, amikor a kommunista, a Szovjetunió által megszállt Lengyelországban, Poznań városában kitört a munkáslázadás, és a tömeg által a magasba tartott transzparenseken megjelent néhány jelszó, melyeket a sokaság kiáltott is: „Szabadságot akarunk!”, „Követeljük a hitoktatást az iskolákban!”, „Le a diktatúrával!”, „Le a ruszikkal!”, „Le a vérszívókkal!”, „Szabad választásokat követelünk ENSZ-ellenőrzés alatt!”, de ironikus éllel azt is hallani lehetett: „A fűre lépni tilos!” A nemzeti himnuszt énekelték és egyházi énekeket. S ugyanúgy, 1956. október 23-án Budapesten, Bem József tábornok szobránál, az Oroszország és

Ausztria által eltiport 1848–49-es forradalom és szabadságharc utolsóként legyőzött hős parancsnokánál, akit szárnysegédje, a költő Petőfi Sándor „a szabadság régi bajnokának” nevezett és „a népek védelmezőjének”, diákok sokasága gyűlt egybe. Kifejezték szolidaritásukat a poznaí Fekete Csütörtök áldozataival. Azon a hatvan évvel ezelőtti napon kezdődött az ötvenhatos magyar felkelés, amelyet forradalomnak is mondanak, s amely november első harmadában elvérzett a szovjetek gyilkos beavatkozása miatt. A magyarok szolidaritása és együttérzése a lengyelekkel gyorsan kiváltotta a lengyelek szolidaritását és együttérzését a magyarokkal.

Számos lengyel újság küldött Budapestre alkalmi riportert, illetve állandó tudósítót, olyan írástudókat, mint például Hanna Adamecka, Marian Bielicki, Krzysztof Wolicki és Wiktor Woroszyński. Lengyelországba visszatérésük után nyilvánosságra hozták beszámolóikat, illetve gyárakban, üzemekben, klubokban és a legkülönbözőbb találkozókon a jelentős számú közönség előtt kimerítően és az igazsághoz hűen beszámoltak a Magyarországon látottakról – egészen addig, amíg a hatóságok meg nem tiltották a találkozókat. E beszámolók legteljesebb gyűjteményét – egyedülálló módon – a Lengyel Rádió közvetítette: száznegyven perces (!) adásban, *Vita az erkölcsöségről* címmel, 1956. novemberének végén. A lengyel haditudósítók közül néhányan éppen a Budapesten szerzett élmények hatására szakítottak kommunista nézeteikkel. Az ő munkájuknak köszönhető a tény, hogy a lengyel társadalom hiteles képet formálhatott a magyar felkelésről.

Maria Dąbrowska 1989 után publikált naplójában, 1956. november 16-i dátummal olvasható, hogy az Új Kultúra című újság zárt szerkesztőségi értekezletén Wiktor Woroszyński kijelentette: „Mindaz, amit az emberek a második világháború során átéltek, semmi ahhoz képest, ami Budapesten a forradalom idején történt. Amikor egyes szovjet katonai egységek átálltak a felkelők oldalára, a Kreml kalmúk osztagokat vetett be, amelyek házról házra járva mindenkit meggyilkoltak, mindenkit, a kisgyermeknek sem kegyelmezve. Most menekül idegenbe az egész magyar ifjúság.” És hozzátette: „Elátkozom Oroszországot, pusztuljon el és hulljon alá az emberi gaztettek és szörnyűséges Bálványa, az emberiség ellensége, az ember alkotásainak e komor hóhéra.”

Az irodalom, amelynek célja az élet elmélyítése, a szovjet típusú kommunizmus fogságába esett Közép-

Európában, a huszadik század második felében szüntelenül várt, és mindmáig vár a maga Dosztojevszkijére – állapította meg a lengyel költő, Stanisław Barańczak, a hetvenes évek ellenzéki vezére, a negyven évvel ezelőtt létrejött Munkásvédelmi Tanács társalapítója. Csak egy olyan nagyságrendű író, mint *A félkegyelmű*, a *Bűn és bűnhődés*, *A Karamazov testvérek* szerzője, lenne képes feltárni azoknak az időknél a lelki mélységeit; a diktátorok és politikai zsarnokok, az elvetemült gonosztevők, a homályos ideológiák, a gátlástalan karrieristák, az önáltató megalkuvók és a gonoszság számtalan kiszolgálójának belső életét. Dosztojevszkij vagy Shakespeare, erősítette meg Mészáros Márta filmrendező 2006-ban, amikor az 1956-os magyar forradalom ötvenedik évfordulóján Poznańban, az Új Színházban egy színpadi beszélgetést moderáltam vele és férjével, Jan Nowicki lengyel színművésszel – abból az alkalomból, hogy hivatalosan bemutatták Mészáros Márta *A temetetlen halott* című filmjét, amelyben Nowicki Nagy Imrét alakította. Csak egy olyan nagyságrendű író, mint a *Macbeth*, a *III. Richárd* és a *Hamlet* szerzője lenne képes szavakba önteni a tomboló gonoszságot és véráztatta időszakot, amelyek felébresztették Nagy Imrében a jót, és szavakba önteni Kádár János ördögi gonoszságát.

Nagy Imre, a kommunista politikus, az 1956-os forradalom idején miniszterelnök, reformer szellemiségű demokrata, aki a gyilkos szovjet invázióval szembeni magyar ellenállás élére állt – végül letartóztatták, titkos büntetőeljárással halálra ítélték, kivégezték, és összedróttozott kézzel és lábbal egy szemétdomb aljára temették... Borzasztóan tragikus, de nem egyetlen áldozata volt Kádár hitszegő és ravaszu kitervelt gaztetteinek. „Kádár nagyon szemfüles politikus volt – szögezi le Mészáros Márta –, akinek jóformán egyáltalán nem volt magánélete. Felesége roppant különös nő volt, egy igazi elvtársnő, párttag; gyereke nem volt, szeretett vadászatokra járni, és retentően szeretett lövöldözni. Feljegyzéseiből kiviláglik, hogy 1956 és 1959 között kétnaponta elment vadászni, és egyfolytában lőtt. Csak egyetlen dologba volt szerelmes: a hatalomba. Bizonyos értelemben diktátor volt, több mint harminc esztendőn keresztül állt az ország élén; nagyon erős kezű, kegyetlen ember. A mi 1956-os évünk nem zárult le 1958-ban, amikor Nagy Imrét kivégezték, és még akkor sem, amikor néhány hónappal később, 1959 márciusában

Mansfeld Péter nagykorúvá lett – hanem csak akkor zárult le, amikor a hatvanas években kihirdették az első amnesztiát, és aki még életben volt, kijöhetett a börtönből.” Azután pedig elkövetkezett a konszolidáció, amely megalapozta Kádár legendáját. A boltokban, a piacokon bőséggel volt árucikk, de a lelkek, az emberek személyisége belefulladt a Trabantokkal és kolbászokkal teli, kisszerű jólétbe. A történelem pontosan kiméri, hol van Kádár helye, és hol van Nagy Imréé. Az én szememben Kádár shakespeare-i figura, és ez a két alak, Nagy Imre és Kádár, az ő párbeszédük és haláluk, mind-mind olyan, mintha Shakespeare-nél olvasnám. Nagy Imre halála – és Kádár halála éppen aznap, amikor Nagy Imrét rehabilitálják. És azt megelőzően Kádár örült beszéde az MSZMP KB ülésén, Kádáré, aki halála előtt teljesen megbolondult.

1956-ban mindazonáltal hidat, új reménnyel dobogó, láncként egybekapcsoló szívet alkottak a magyarok és a lengyelek között a magyar *Hymnus* szavai, Kölcsey Ferenc tollából. E nemzeti imádságot az 1933 és 2004 között élt József Waczków fordításában ismerték meg a lengyelek:

*Boże, nie szczedź Węgom łask,
Chleba i wesela,
Niech Twe ramię chroni nas
Od nieprzyjaciela.
Daj nam rok radosnych dni,
Niech ten lud ukoi,
Co okupił morzem krwi
Przyszłość ziemi swojej.*

Csakhogy nekünk, Közép-Európa lakóinak 1989 után megadatott, hogy az „áldás, a jókedv és a bőség” éveiben éljünk, fennmaradjunk, álmodjunk, létezzünk. E boldog napok nem valósulhattak volna meg, ha nem lett volna a ti népetek és a mi népünk bátor, rendíthetetlen helytállása, „Amely tengernyi vérrel váltotta meg / A szülőföld jövőjét”. Tiszteljük a hősök emlékét, de tudjuk, hogy felkelésük, vérük és életáldozatuk nagy kötelezettséget ró ránk! Ez a szabadság, a függetlenség és a demokrácia iránti kötelesség nem lehet csupán ünnepi, évenkénti. E kötelességünk mindennapos és egyetemes, és valóban azzá is kell válnia.

(Poznań–Varsó–Budapest, 2016. október 26–29.)

Zsille Gábor fordítása